

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

วรรณคดีนิทานโดยทั่วไปมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ เนื้อเรื่อง และบุคลิก ในเรื่องที่เราเรียกกันว่าตัวละคร เนื้อเรื่องประกอบด้วยเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดจากการกระทำและอารมณ์ของตัวละครเพื่อเหตุผลอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่นการพาศึกสงคราม การรักใคร่อยากได้ เป็นต้น ก่อนจะเกิดเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งก็วินิมยพรรณนาถึงสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นั้น ๆ และเนื้อความส่วนหนึ่งของการพรรณนาคงกล่าวก็คือเรื่องเกี่ยวกับความงาม ในวรรณคดีนิทานสมัยอยุธยาซึ่งมีจำนวนมากพอสมควรนั้นมีบทพรรณนาความงามปรากฏอยู่เป็นจำนวนมาก อีกทั้งยังเป็นแบบอย่างในการพรรณนาความงามของสิ่งต่าง ๆ ในวรรณคดีสมัยต่อมาอีกหลายเรื่อง อนึ่งลักษณะและวิธีการพรรณนาความงามในวรรณคดีแต่ละเรื่องไม่แตกต่างกันมากนัก ดังที่เสฐียรโกเศศได้กล่าวว่าเป็นปริมปราศติแห่งวรรณคดี (Literary Tradition)^๑ กุหลาบ มัลลิกะมาสเรียกธรรมเนียมในการแต่งวรรณคดีซึ่งเป็นลักษณะ เช้าแบบนิยมแต่งตามแบบกวีรุ่นก่อน ๆ ว่าเป็น "ธรรมเนียมการแต่งแบบบูรพาจารย์"^๒ นักปราชญ์ทาง วรรณคดีบางท่านกล่าวว่าเป็น ขนบนิยมในการแต่งวรรณคดี ด้วยเหตุที่กวีนิยมแต่งบทพรรณนาความงามตามแนวเดิมต่อ ๆ มานี้เอง กวีแต่ละคนจึงต้องหาวิธีแต่งให้เด่นด้วยการเลือกพื้นสิ่งที่จะชมและเลือกพื้นถ้อยคำมาใช้ทำให้เกิดภาพและทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกประทับใจในความงดงามตามที่กวีพรรณนา

^๑ เสฐียรโกเศศ, การศึกษาวรรณคดีในแง่วรรณศิลป์ (นครหลวงกรุงเทพธนบุรี : สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๑๕), หน้า ๖๓.

^๒ กุหลาบ มัลลิกะมาส, วรรณคดีไทย (กรุงเทพมหานคร:มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๕), หน้า ๑๕๖-๑๕๗

การพรรณนาความงามเช่นนี้ก็นิยมแต่งกันเรื่อยมาโดยจะมีชื่อเรียกว่าอะไรก็ไม่มีหลักฐาน จนกระทั่งเพิ่งมาปรากฏหลักฐานครั้งแรกว่าผู้ตั้งชื่อลักษณะการพรรณานี้ในวรรณคดีไทยท่านแรกคือ ร่องอำมาตย์เอก หลวงขรรฆาภิรมย์ (ถึก จิตรถึก) โดยกล่าวว่า "ลักษณะกลอนสุภาพนั้น โดยสำเนาความเป็นลีลาศของคำที่จะเรียบเรียงนั้นจักตามมามี ๔ ประการคือ เสาวรจนี (คำชมโฉม) นารีปราโมทย์ (คำเล่าโลม) พิโรชาหัง (คำตักถ้อ) สลลบบังคพิไสย (คำคร่ำครวญ)"^๑

ถึงแม้หลวงขรรฆาภิรมย์จะกล่าวถึงว่าเสาวรจนีปรากฏในกลอนสุภาพก็ตามแต่ความเป็นจริงแล้ว เสาวรจนีจะปรากฏในวรรณคดีที่แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทอื่นด้วยเช่น โคลง ร่าย ฉันท์ และ ลิลิตตั้งแต่ก่อนสมัยที่จะนิยมแต่งกลอนสุภาพเสียอีก ต่อมา นักปราชญ์ทางวรรณคดีไทยรุ่นหลังคือ นายเปลื้อง ณ นคร ได้เรียกลักษณะการพรรณนาความงามเหล่านี้ว่า รสวรรณคดีไทย^๒

เมื่อพิจารณารูปศัพท์ คำว่า เสาวรจนีน่าจะมาจาก อุปสรรค สู กับคำ รจน สู แปลว่า ก็ หรือ งาม สู แปลงเป็น สว และแปลงต่อไปเป็น เสาว^๓ ส่วนคำ รจนี มาจาก รจน ซึ่งแปลว่าการตกแต่ง ประกอบ อี ปัจจัย เป็น รจนี หมายถึง มีการตกแต่ง รวนความแล้ว เสาวรจนี หมายความว่า มีการตกแต่งให้งาม เมื่อใช้เรียกชื่อลักษณะการพรรณนาความงามจึงหมายความว่า ถ้อยคำที่มีการตกแต่งให้งดงาม

^๑หลวงขรรฆาภิรมย์ (ถึก จิตรถึก), ประชุมลำน้ (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๔), หน้า ๕๒.

^๒เปลื้อง ณ นคร, ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนักศึกษา (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๕), หน้า ๑๘.

^๓การแปลงคำเช่นนี้อาศัยแนวเทียบจากการแปลงคำ นวรัตน์ เป็น เนาวรัตน์

หลวงธรรมาภิรมณ์ได้ให้ตัวอย่างบทเสาวรจนีพร้อมทั้งมีคำอธิบายสั้นๆแทรกไว้เป็นกลอนดังนี้

โณมสำอ่างอย่างชวนสงวนขวัญ

แหลมลักษณะพิศตรนิวประไพพรรณ	ฉวีวรรณวิลาศวิไลยทรง
กุมขำนำนวลยวนสวาท	บุคผองผาคูพิงพิศพิณิจดวง
พะเพราพุ่มนิมเนียรเมียรผจง	ลออองคไอเอี่ยมสอาภา
พร้อมสวนสรรพบรรจบเบญจลักษณะ	ทั้งใครจักรเจียรสุคจะเสาะหา
จะเปรียบสองปองปานกันการตา	เหมือนมาโลมโลกยโหาโดยลาญ
สำเนาความตามุนั้นกำหนด	เสาวรจนีนามชวนวน
แบบบัญญัติทิวควางอย่างบุราณ	จงวิจารณ์จำให้แจ้งใจเอิบ

ถ้าดูจากคำกลอนข้างต้นนี้ เสาวรจนีก็ควรจะหมายถึงการพรรณนาชมความงามของผู้หญิง แต่ปรากฏว่าในวรรณคดีเรื่องอื่นๆยังมีการพรรณนาชมความงามของสิ่งอื่นๆอีกได้แก่ เมือง ขบวนทัพ และธรรมชาติซึ่งเป็นการกล่าวชมความงามเช่นเดียวกัน นักปราชญ์ทางวรรณคดีจึงจัดให้บทพรรณนาเหล่านี้เป็นเสาวรจนีด้วย ฉะนั้นจึงกล่าวสรุปได้ว่าเสาวรจนีคือการพรรณนาชมความงามของสิ่งต่างๆซึ่งโดยทั่วไปแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่มใหญ่ ๆ คือ ความงามของเมือง ความงามของตัวละคร ความงามของขบวนทัพ และความงามของธรรมชาติ

ด้วยเหตุที่เสาวรจนีเป็นส่วนที่ปรากฏในจุดต่าง ๆ ในวรรณคดีแทบทุกเรื่อง นอกจากนั้นยังเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้วรรณคดีเกิดความงาม เสาวรจนีจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจ เรื่องหนึ่งในวรรณคดีไทย จึงได้มีผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับเสาวรจนีไว้หลายท่านด้วยกันดังนี้

สุมาลี กียะกุล ได้วิจัยเรื่อง "สมุทรโฆษคำฉันท์ส่วนที่แคว่งสมัยกรุงศรีอยุธยา : การวิเคราะห์และวิจารณ์เชิงประวัติ" ^๑ แม้ว่าเนื้อความหลักจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการวิเคราะห์ประวัติการแต่งเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์แต่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงเสาวรณีในสมุทรโฆษคำฉันท์ไว้มากพอสมควร โดยเปรียบเทียบกับวรรณคดีเรื่องอนิรุทธคำฉันท์ เสือโค คำฉันท์ มหาชาติคำหลวงและลิลิตพระลอ

วารีย์ คັນทุลากร ได้ศึกษาลิลิตเพชรมงกุฎของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) และส่วนหนึ่งของงานวิจัยได้ศึกษาบทพรรณนาชมความงามและบทพรรณนาชมธรรมชาติไว้อย่างน่าสนใจ^๒

นอกจากนี้ยังมีบทความที่กล่าวถึงเรื่องการชมความงามของตัวละครและธรรมชาติของผู้อื่นอีกได้แก่ เจือ สตะเวทินเขียนเรื่อง "ทัศนะไทยในเรื่องหญิงงาม"^๓ โดยกล่าวถึงลักษณะนางงามที่ควิได้กล่าวชมไว้ ผู้เขียนแยกกล่าวที่ละส่วนประกอบในร่างกายตั้งแต่รูปทรงจนถึงขาของนางและมีการยกตัวอย่างประกอบทุกตอน

เสรีयरโกเศศกล่าวถึงลักษณะการพรรณนาผู้หญิงไว้ในเรื่อง "ความงามของนางในวรรณคดี"^๔ โดยกล่าวบรรยายแยกที่ละส่วนและโยงไปถึงว่าชาติอื่นมีการเปรียบเทียบความงามว่าอย่างไรบ้าง

^๑สุมาลี กียะกุล, "สมุทรโฆษคำฉันท์ส่วนที่แคว่งสมัยอยุธยา : การวิเคราะห์และวิจารณ์เชิงประวัติ" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘). (อัครสำเนา)

^๒วารีย์ คันทุลากร "การศึกษาเชิงวิเคราะห์ลิลิตเพชรมงกุฎของเจ้าพระยาพระคลัง (หน)" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐). (อัครสำเนา)

^๓เจือ สตะเวทิน, "ทัศนะไทยในเรื่องหญิงงาม" ใน คลังวรรณคดีก่อน ๒ (กรุงเทพมหานคร : สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๗), หน้า ๑๒๘ - ๑๕๐.

^๔เสรีयरโกเศศ, "ความงามของนางในวรรณคดี" ใน ประชุมเรื่องพระรามและแฉกจากวรรณคดี (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๑๖), หน้า ๑๓๑ - ๑๓๕.

มัลลิกา คณานุรักษ์ กล่าวถึงการชมความงามของนางในเรื่อง "การชมความงามของนางในวรรณคดีไทย" ว่ากวีกล่าวชมอย่างไรโดยแยกกล่าวที่ละส่วน เนื้อความเป็นไปในทำนองเดียวกับของเสฐียรโกเศศ^๑

ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต เขียนบทความเรื่อง "การชมความงามของนางในวรรณคดี" กล่าวถึงวิธีการ เสนอพรรณนาและเนื้อหาที่กวีชมความงามของนาง^๒

วิทย์ ศิวะศรียานนท์ ได้กล่าวถึงการพรรณนาความงามของธรรมชาติไว้บ้างในหนังสือวรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ว่า วรรณคดีไทยมีวิธีการพรรณนาความงามของธรรมชาติอยู่ ๓ ลักษณะ คือ มุ่งเอาความไพเราะของการประพันธ์ซึ่งเกิดจากการเล่นคำเล่นอักษร เป็นส่วนใหญ่, เห็นธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไปตามความรู้สึกของกวีหรือตัวละครเอก และพรรณนาความงามที่มีประจำอยู่ในธรรมชาติ^๓

จากงานเขียนต่าง ๆ ที่ยกมากล่าวถึงนี้จะเห็นว่าผู้สนใจศึกษาเรื่อง การพรรณนาความงามมากแต่ยังไม่มีการศึกษาเสาวรจนีครบทุกกลุ่มและศึกษาทั้งด้านลักษณะ การพรรณนาและความสำคัญของเสาวรจนี ฉะนั้นผู้วิจัยจึงได้เลือกศึกษาเสาวรจนีที่ปรากฏในวรรณคดีนี้ทานสมัยอยุธยาทั้งหมด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาเสาวรจนีในวรรณคดีนี้ทานสมัยอยุธยาในด้าน เนื้อความที่กวีพรรณนาและวิธีการพรรณนา

๒. เพื่อศึกษาความสำคัญของเสาวรจนีที่มีต่อวรรณคดีนี้ทานสมัยอยุธยาทั้งด้าน การดำเนินเรื่องและในฐานะเป็นองค์การอย่างหนึ่ง

มัลลิกา คณานุรักษ์, การชมความงามของนางในวรรณคดีไทย (ปัตตานี : สำนักเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ๒๕๒๔).

^๒ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต, "การชมความงามของนางในวรรณคดี" วารสารภาษาและวรรณคดีไทย ๑(เมษายน, ๒๕๒๗), หน้า ๒๓ - ๓๑.

^๓วิทย์ ศิวะศรียานนท์, วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ (กรุงเทพฯ : สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย, ๒๕๐๔), หน้า ๘๑ - ๘๐.

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

ผู้วิจัยได้ศึกษาโดยเลือกข้อมูลจากวรรณคดีที่มีเนื้อเรื่องเป็นเรื่องเล่าซึ่งมักเรียกกันว่านิทานที่แต่งขึ้นในสมัยอยุธยา ได้แก่เรื่องต่อไปนี้

๑. สมุทโฆษคำฉันท์ส่วนที่แต่งในสมัยอยุธยา
๒. อนิรุทธคำฉันท์
๓. ลิลิตพระลอ
๔. เสือโคคำฉันท์
๕. ศิริวิบุลยคติ
๖. บทละครนอกที่แต่งในสมัยอยุธยา ๑๔ เรื่อง คือ การเกิด คำวิไชยทัต พิภพทอง พิมสวรรณค์ พินสุริวงศ์ มโนห์รา โม่งป่า มณีพิชัย สังข์ทอง สังข์ศิลป์ชัย สุวรรณศิลป์ สุวรรณหงส์ และโสวัต
๗. บทละครนอกที่สันนิษฐานว่าอาจแต่งในสมัยอยุธยาอีก ๕ เรื่อง คือ ไกรทอง โคบุตร ไชยเชษฐ พระรถเมรี ศิลป์สุริวงศ์
๘. ลิลิตเพชรมงกุฎ

สมัยที่แต่งลิลิตเพชรมงกุฎ มีผู้สันนิษฐานแตกต่างกันเป็น ๒ ประการ คือ นักปราชญ์ทางวรรณคดีส่วนใหญ่มีพระวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร เป็นอาทิ มีความเห็นว่า เจ้าพระยาพระคลัง (หน) แต่งลิลิตเพชรมงกุฎในสมัยกรุงธนบุรี แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีความเห็นว่าเป็นหนังสือที่แต่งในสมัยกรุงศรีอยุธยา วารีย์ คันทะลากร ผู้วิจัยเรื่องลิลิตเพชรมงกุฎ ก็ลงความเห็นคล้ายตามพระราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวคือ ลิลิตเพชรมงกุฎ เป็นหนังสือที่แต่งขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ผู้สนใจดูรายละเอียดได้จาก วารีย์ คันทะลากร, "การศึกษาเชิงวิเคราะห์ลิลิตเพชรมงกุฎของเจ้าพระยาพระคลัง (หน)", หน้า ๑๔ - ๑๕.

อนึ่ง เนื่องจากบทละครนอกส่วนมากมักจะมีบทพรรณนาคล้ายกับวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ โดยที่อาจจะมีควาไพเราะไม่เด่นชัด เนื่องจากมุ่งแต่งไว้ให้แสดงละครนอก ประกอบกับต้นฉบับละครนอกสมัยอยุธยาที่เหลืออยู่ไม่สมบูรณ์ ฉะนั้นข้อความที่ผู้วิจัยเลือกเป็นตัวอย่างจึงมีไม่มากนัก

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. ค้นคว้ารวบรวมข้อมูลเพื่อหาแนวคิด
๒. เขียนโครงร่างเพื่อขออนุมัติจากคณะกรรมการ
๓. เก็บข้อมูลโดยละเอียดจากหนังสือวรรณคดีนิทานสมัยอยุธยาทุกเรื่อง ทั้งที่ได้ตีพิมพ์และที่ยังเป็นต้นฉบับตัวเขียนในหอสมุดแห่งชาติ
๔. ศึกษาค้นคว้าความรู้ที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติมจากเอกสารต่าง ๆ
๕. วิเคราะห์ข้อมูลและทำสรุปเฉพาะตอน
๖. เรียบเรียงวิทยานิพนธ์ที่ละบทตามลำดับโครงเรื่อง
๗. สรุปผลวิจัยและข้อเสนอแนะ

สมมติฐาน

เสาวารจนี้เป็นส่วนหนึ่งที่มีผลต่อการดำเนินเรื่องและเป็นองค์การที่สำคัญอย่างหนึ่งในวรรณคดีนิทานสมัยอยุธยา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

ผลการวิเคราะห์และสรุปจากการศึกษาเสาวารจนี้นั้นจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวรรณคดีอย่างกว้างขวางและออกรสติงยิ่งขึ้น อีกทั้งจะเน้นให้เห็นความสำคัญของเสาวารจที่มีต่อวรรณคดีแต่ละเรื่องมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้จะได้เป็นแนวทางในการศึกษาลีลาประเภทอื่นในวรรณคดีต่อไป